

*Колодій О. А.,**кандидат юридичних наук**старший викладач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

СПЕЦІАЛЬНО-ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Анотація. У статті досліджено поняття, ознаки та наведено класифікацію спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

Стверджується, що спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді норм та принципів права, статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів.

До ознак спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу віднесено систему умов; систему засобів; систему способів; умови, засоби та способи, тобто гарантії, що існують для забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань; умови, засоби та способи, тобто гарантії, що передбачаються у нормативно-правових актах та існують у вигляді норм та принципів права, статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів, у зв'язку з чим класифікуються на нормативно-правові та організаційно-правові.

Доведено, що спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу доцільно аналізувати шляхом їх класифікації на нормативно-правові та організаційно-правові. З урахуванням попередньо викладеного можна стверджувати, що нормативно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді норм та принципів права.

Також стверджується, що організаційно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів.

До організаційно-правових вітчизняних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу належить функціонування Верховної Ради України та Президента України.

Ключові слова: Український народ, правосуб'єктність, гарантії конституційних прав, права та обов'язки, конституційно-правовий статус Українського народу.

Постановка проблеми. Дослідження спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу доцільно розпочати із загальнотеоретичного та загальноживаного у юридичній науці та практиці розуміння термінів «гарантія», «гарантії правові», «гарантії прав людини» тощо.

Метою статті є розгляд поняття й ознак спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, а також їх класифікація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, гарантія (фр. *garantie* – забезпечення, запорука) – у цивільному праві один із способів забезпечення виконання зобов'язань, який застосовується тільки у відносинах між юридичними особами. За договором гарантії гарант зобов'язується перед кредитором погасити заборгованість боржника, якщо останній не виконає його. У шеститомній «Юридичній енциклопедії» стверджується, що «гарантії правові – встановлені законом засоби забезпечення, використання, дотримання, виконання і застосування норм права. Є два види гарантій правових, а саме нормативно-правові та організаційно-правові» [1, с. 555].

Одразу ж хотілося б наголосити на тому, що приблизно аналогічний зміст та сутність, тільки стосовно різних правових явищ, вкладають автори шеститомної «Юридичної енциклопедії» у терміни «гарантії безпеки держав, які не володіють ядерною зброєю», «гарантії законності», «гарантії застосування норм права», «гарантії конституції», «гарантії прав та свобод людини і громадянина», «гарантійний строк», «гарантійні виплати» [1, с. 553].

У «Міжнародній поліцейській енциклопедії» також передбачається, що «гарантії правові – встановлені законом засоби забезпечення, використання, дотримання, виконання і застосування норм права. Є два види гарантій правових, а саме нормативно-правові та організаційно-правові» [2, с. 76].

Отже, є усі підстави стверджувати, що спеціально-юридичні гарантії завжди розуміються, по-перше, як система умов, засобів та способів забезпечення або реалізації (використання, дотримання, виконання і застосування) норм права; по-друге, як система умов, засобів та способів їх відновлення у разі порушення; по-третє, шляхом класифікації на нормативно-правові та організаційно-правові.

Враховуючи усе попередньо викладене, можемо стверджувати, що спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних

об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді норм та принципів права, статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів.

Це визначення передбачає наявність таких ознак спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

1) Це система умов, тобто чітке визначення конституційно-правового статусу Українського народу у Конституції України, наявність базового Закону України, присвяченого конституційно-правовому статусу Українського народу, його окремим повноваженням (установчим, організаційно-легітимативним, правотворчим, судовим, контрольно-наглядним, майновим) або найбільш значущим правам, зокрема праву проводити референдуми, вибори, народні законодавчі ініціативи.

2) Це система засобів. До засобів як складових частин спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу можна віднести дії, спрямовані на посилення суверенітету Українського народу, обороноздатності держави, територіальної цілісності, інтеграції до НАТО та Європейського Союзу [3].

3) Це система способів. Можна стверджувати, що спеціально-юридичною гарантією конституційно-правового статусу Українського народу будуть дії, спрямовані на власне самозбереження та розвиток, способом формування вітчизняного громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави тощо.

4) Це умови, засоби та способи, тобто гарантії, що існують для забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань.

5) Це умови, засоби та способи, тобто гарантії, що передбачаються у нормативно-правових актах та існують у вигляді норм та принципів права, статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів, у зв'язку з чим класифікуються на нормативно-правові та організаційно-правові.

Отже, спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу доцільно аналізувати шляхом їх класифікації на нормативно-правові та організаційно-правові. З урахуванням попередньо викладеного можна стверджувати, що нормативно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді норм та принципів права.

До нормативно-правових гарантій конституційно-правового статусу Українського народу є сенс відносити норми та принципи Конституції України, яка, як уже зазначалось, більш ніж у 70 статтях регламентує конституційно-правовий статус Українського народу, передбачаючи, зокрема, його гарантії. Треба відверто визнати, що навіть сама наявність демократичного, гуманістичного, стабільного та прогресивного Основного Закону України є гарантом реалізації конституційно-правового статусу Українського народу.

Показовою нормативно-правовою гарантією конституційно-правового статусу Українського народу є Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантій прав кримськотатарського народу у складі Укра-

їнської Держави» від 20 березня 2014 р. № 1140-VII [4]. До речі, у пункті 5 зазначеної Постанови Верховна Рада України доручила Кабінету Міністрів України терміново подати проекти законів України, нормативно-правових актів України, які визначають та закріплюють статус кримськотатарського народу як корінного народу України. Щодо цього хотілося б наголосити на тому, що розроблення таких законів та інших нормативно-правових актів було б доцільним та виправданим стосовно усіх інших корінних народів та національних меншин України, особливо Українського народу загалом.

На підставі вищевикладеного можна також стверджувати, що організаційно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що передбачається у нормативно-правових актах та існує у вигляді статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів.

До організаційно-правових вітчизняних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу належить функціонування Верховної Ради України та Президента України.

Щодо Верховної Ради України ще раз хотілося б нагадати, що, відповідно до частини 4 статті 2 Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII, від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада України. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України [5]. На жаль, зазначене положення Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII не знайшло свого закріплення, а, можливо, і деталізації у Конституції України. Посилання на те, що Верховна Рада України є представницьким органом, який представляє та гарантує конституційно-правовий статус Українського народу, у ній відсутнє і може бути доведене лише шляхом системно-функціонального аналізу багатьох норм Конституції України [6]. До того ж докази того, що Верховна Рада України є представницьким органом, який представляє та гарантує конституційно-правовий статус Українського народу, можна відшукати у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI [7].

У зв'язку із зазначеним можна погодитися з тими науковцями, які вважають, що необхідно прийняти Закони України «Про Верховну Раду України», «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України», «Про опозицію», «Про парламентський контроль та контрольну діяльність Верховної Ради України», особливо з огляду на частину 2 статті 19 та пункт 21 частини 1 статті 92 Конституції України «Про нормативно-правові акти в Україні», «Про закони та законодавчу діяльність», «Про народну законодавчу ініціативу». У них найбільш важливо зазначити те, що Верховна Рада України є представницьким, загальнодержавним, виборним, постійно діючим, колегіальним, єдиним органом законодавчої влади в Україні, що гарантує конституційно-правовий статус Українського народу.

Розглядаючи Президента України як організаційно-правового гаранта конституційно-правового статусу Українського народу, маємо підстави констатувати, що чинні нормативно-правові акти України також надзвичайно не вдало врегулювали його відношення до Українського народу.

Так, частина 1 статті 102 Конституції України визнає його лише главою держави, що виступає від її імені. Щоправда, частини 2 та 3 статті 102 Конституції України уже визначає його гарантом, а саме частина 2 визначає його «гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина», а частина 3 – «гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [8].

Те, що Президент України за частинами 2 та 3 статті 102 Конституції України визнається гарантом найбільш важливих сфер життєдіяльності Українського народу, особливо прав та свобод людини і громадянина та стратегічного вектору його розвитку, є, беззаперечно, позитивним. Проте необхідно визнати, що було би правильним чітко та недвозначно закріпити у статусі Президента України положення, відповідно до якого він визнавався би гарантом конституційно-правового статусу Українського народу. Це, напевно, має бути його головною функцією.

Про те, що Президент України є представницьким органом, гарантом конституційно-правового статусу Українського народу, можна тільки здогадуватись завдяки опрацюванню шляхом системного аналізу окремих статей Конституції України [9]. Не вирішує цього питання чинний Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про Президента Української РСР» від 5 липня 1991 р. № 1295-ХІІ, який у частині 1 статті 1 визнає Президента України найвищою посадовою особою України і главою виконавчої влади, а у частині 3 статті 4 передбачає, що Президент України приносить присягу народові України [10].

Враховуючи викладене, маємо всі підстави констатувати необхідність розроблення та прийняття нового, демократичного, прогресивного Закону України «Про Президента України», що має відбуватися одночасно зі внесенням змін до частини 1 статті 6 Конституції України, яка закріпила положення, відповідно до якого «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [11]. Оскільки єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент, а саме Верховна Рада України (стаття 75 Конституції України), виконавчу владу здійснюють Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади (статті 113–120 Конституції України), судова влада представлена системою судів на чолі з Верховним Судом (статті 124–125 Конституції України). Таким чином, чинна Конституція України не визначила місце Президента України у механізмі державної влади, отже, його співвідношення з елементами, які цей механізм складають. У зв'язку із зазначеним можна також стверджувати, що незрозумілим є його положення стосовно гарантування конституційно-правового статусу Українського народу [12, с. 479].

Організаційно-правові міжнародні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу містяться насамперед у Статуті Організації Об'єднаних Націй та Статуті Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, які підписані 26 червня 1945 р., набули чинності 24 жовтня 1945 р., адже стаття 7 Глави III «Органи» передбачає, що як головні органи Організації Об'єднаних Націй заснуються Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд та Секретаріат.

Саме діяльність зазначених органів має гарантувати статуси народів та націй. Зокрема, відповідно до статті 13, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй сприяє міжнарод-

ному співробітництву у сфері економіки, соціального життя, культури, освіти, охорони здоров'я, здійснення прав людини і основних свобод для усіх, без різниці раси, статі, мови та релігії. Згідно зі статтею 24, на Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй покладається відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки, у зв'язку з чим вона діє від імені усіх членів. Глава XI «Декларація по відношенню до територій, що несамоуправляються» зобов'язує членів Організації Об'єднаних Націй, які несуть або приймають на себе відповідальність за управління територіями, народи яких не досягли повного самоуправління, визнавати той принцип, що інтереси населення цих територій є першочерговими, і як священний борг приймати обов'язок максимально сприяти добробуту населення цих територій у межах системи міжнародного миру і безпеки. Глава XII «Міжнародна система опіки» визнає головним її завданням сприяння політичному, економічному і соціальному прогресу населення територій під опікою, його прогресу у сфері освіти, розвитку у напрямі до самоуправління або незалежності з урахуванням специфічних умов кожної території та її народів, передбачаючи вільне вираження бажання цих народів, що має бути передбачено умовами кожної угоди про опіку. Особливо хотілося б відзначити діяльність Міжнародного Суду, до відання якого, відповідно до Глави II статті 36, належать усі справи, які передаються йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Статутом Об'єднаних Націй або діючими договорами і конвенціями [13].

Із зазначеного можна зробити висновок, сутність якого полягає у твердженні про те, що, по-перше, Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, які підписані 26 червня 1945 р., набули чинності 24 жовтня 1945 р., формують власну систему організаційно-правових гарантій забезпечення статусів народів, розуміючи під нею діяльність Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Економічної та Соціальної Ради, Ради з Опіки, Міжнародного Суду; по-друге, діяльність як організаційно-правова гарантія забезпечення статусів народів зовні проявляється у сприянні міжнародному співробітництву, здійсненні прав людини та основних свобод, покладанні відповідальності за підтримання міжнародного миру і безпеки тощо.

Повчальною з точки зору спеціально-юридичного гарантування правового статусу народів є Африканська хартія прав людини і народів, прийнята на зустрічі глав держав-членів Організації африканської єдності 26 червня 1981 р., що набула чинності 21 жовтня 1986 р. Вона утвердила права народів; на відміну від більшості інших міжнародних нормативно-правових актів, фактично отожднює права людини і права народів, що, на нашу думку, є позитивним, пояснюється їх тісним взаємозв'язком та зумовлює можливість реалізації прав народів через права людини, і навпаки; у частині II, яка називається «Гарантії», передбачає створення, структуру, повноваження, процедуру та нормативно-правову основу діяльності Африканської комісії по правам людини і народів для розвитку і захисту цих прав в Африці. Щодо цього можна стверджувати, що у такий спосіб відбувається утворення нормативно-правових та організаційно-інституційних, спеціально-юридичних гарантій конституційно-правових статусів Африканських народів [14].

Висновки. Підбиваючи підсумок, ще раз наголошуємо на тому, що спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу доцільно класифікувати

на нормативно-правові та організаційно-правові. До нормативно-правових слід віднести норми та принципи Конституції України, інших національних нормативно-правових актів та міжнародних нормативно-правових актів. До організаційно-правових належить діяльність Верховної Ради України, Президента України, Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Економічної та Соціальної Ради, Ради з Опіки, Міжнародного Суду та Секретаріату Організації Об'єднаних Націй, що заснуються відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та Статуту Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, які підписані 26 червня 1945 р., набули чинності 24 жовтня 1945 р., Африканської комісії по правам людини і народів для розвитку і захисту цих прав в Африці, що утворена відповідно до Африканської хартії прав людини і народів, прийнятої на зустрічі глав держав-членів Організації африканської єдності 26 червня 1981 р., що набула чинності 21 жовтня 1986 р.

Література:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 1 : А–Г. 672 с.
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондрацьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2005. Т. II : Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України, попередньо схвалений Верховною Радою України 22 листопада 2018 р., від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 15. Ст. 581.
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133.
8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Про Президента Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 5 липня 1991 р. № 1295-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 446.
11. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Авер'янов В.Б., Батанов О.В., Баулін Ю.В. та ін. Конституція України: науково-практичний коментар / ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. Харків : Право ; Київ : Ін Юре, 2003. 808 с.
13. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, підписані 26 червня 1945 р., набули чинності 24 жовтня 1945 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page.
14. Африканська хартія прав людини і народів, прийнята на зустрічі глав держав-членів Організації африканської єдності 26 червня 1981 р., набула чинності 21 жовтня 1986 р. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>.

Kolodiy O. Special-legal guarantees of the constitutional-legal status of the Ukrainian people: concepts, signs and classification

Summary. In this scientific article the concepts, signs and classification of special legal guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people are investigated. It is claimed that special legal guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people are a system of conditions, means and ways to ensure the legal status of the Ukrainian people in national society and the state, among other peoples, foreign societies and states, international associations. -legal acts and exists in the form of norms and principles of law, status and activities of organizational and structured institutions.

The features of special legal guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people include: is a system of conditions; is a system of means; is a system of methods; conditions, means and methods, i.e. guarantees exist to ensure the legal status of the Ukrainian people in the national society and state, among other peoples, foreign societies and states, international associations; conditions, means and methods, is guarantees are provided in regulations and exist in the form of norms and principles of law, status and activities of organizational and structured institutions, and therefore are classified into regulations and organizational and legal.

It is proved that special-legal guarantees of the constitutional-legal status of the Ukrainian people should be analyzed by classifying them into normative-legal and organizational-legal. Given the above, it can be argued that the legal guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people is a system of conditions, means and ways to ensure the legal status of the Ukrainian people in national society and state, among other peoples, foreign societies and states, international associations, which is provided for in regulations and exists in the form of norms and principles of law. It is also argued that the organizational and legal guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people is a system of conditions, means and ways to ensure the legal status of the Ukrainian people in national society and state, among other peoples, foreign societies and states, international associations, regulations and exists in the form of status and activities of organizational and structured institutions.

The functioning of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine is one of the organizational and legal domestic guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people.

Key words: Ukrainian people, legal personality, guarantees of constitutional rights, rights and responsibilities, constitutional and legal status of the Ukrainian people.